

קווים לדמותו של שדה המחקר הלהט"בי בישראל

עמית קמה*

תקציר. סקירת ספרות זו היא בגדר ניסיון ראשון למפות את שדה המחקר הלהט"בי בישראל. הקורפוס שנבדק הוא כל העבודות והמחקרים המקוריים שנעשו בתחום זה ופורסמו מאז 1942 ועד 2012 (N=338). המיפוי כחן מגוון היבטים: המהלך ההיסטורי של הפרסומים והתפלגויות של נושאים, מחבריהם (מין ומעמד אקדמי), ערוצי הפרסום ועוד. המסקנה העיקרית העולה מהניתוח היא שהשינויים במציאות החברתית בהקשר הלהט"בי הקדימו את הצמיחה הפתאומית בשדה האקדמי, שהתרחשה בשלהי שנות התשעים של המאה ה-20. נוסף על כך, נמצא כי החוקרים הישראלים מבכרים לבחון היבטים של התפתחות הזהות ההומואית, הלסבית והטרנסג'נדרית וגיבושה. כמו כן, הם מתעניינים בהיבטים של המשפחה החד-מינית (זוגיות והורות). לעומת זאת, לא ניכרת התעניינות בנושאים כמו איידס וביסקסואליות. המאמר מסתיים בהרהור בדבר האפשרות לגבש מסגרת מוסדית למחקר ולהוראה של המיניות על שלל התגלמויותיה.

בשנת 1937 התלונן גבר יהודי שהגיע לא מכבר מרוסיה על שאינו מצליח לקיים יחסי מין עם אשתו. הבחור בן ה-27 הוא גברי וחסון, מתאר וולף (Wulff, 1942), אך נטול כוח גברא במגע עם בת זוגו. הוא הגיע לפלשתינה בגיל 17 וחי בקיבוץ, שם פנטז ללא הרף על הפלחים (fellaheen) המקומיים (ibid, p. 114). כבר מגיל ילדות פיתח המטופל "דחפים הומוסקסואליים" (ibid, p. 114), לרבות חלומות על יחסי מין עם גבר ואישה בצוותא. לפני כשנתיים התחתן עם אישה ועבר לגור בתל אביב, אך אינו מצליח לממש את נישואיו, בין היתר משום שהוא מוטרד מחלומות סוערים שבהם הוא מקיים יחסי מין עם גברים ערבים אנונימיים. במהלך הטיפול הפסיכואנליטי צץ תסביך אדיפלי שכלל קשר גופני הדוק עם האב. לבסוף, במאמץ טיפולי שנגזר מתובנותיו של פרויד, הצליח המטופל "להבריא לחלוטין" (ibid, p. 119), והטיפול מסתיים כאשר הרעיה בהיריון. זוהי תמציתו של המאמר הראשון שפורסם אי פעם בהקשר ההומו-לסבי הישראלי, ולמרבה הצער, אין מידע כלשהו על המחבר. רק לאחר כמעט ארבעה עשורים התפרסם מאמר נוסף (שוהם, ויסברוד, גרובר ושטיין, 1979), ואף הוא כחן הומוסקסואליות דרך

* החוג לתקשורת, המכללה האקדמית עמק יזרעאל
 אני חב תודה לד"ר גלית נמרוד ולד"ר יובל יונאי על הקריאה הקפדנית של טיוטת המאמר ועל הערותיהם הנבונות והמועילות. תודה גם לד"ר אבי טילמן על הסיוע הטכני.

משקפיים פסיכואנליטיות והיה מעוגן באפיסטמולוגיה פתולוגית ומדיקלית. בשני העשורים שלאחר מכן פורסמו עוד עבודות מחקר בקצב נמוך ובמספרים זעירים. בשנת 1998 התרחש מהפך זוטא כשפורסמו עשר עבודות. מאז עולה קצב הפרסום, וכן מתרחב ומתגוון (ראו פירוט בהמשך).

לפני כעשור החלטתי ליצור מאגר מידע שיאגד את כל העבודות והפרסומים הנוגעים ללסביות, הומואים, טרנסקסואלים/טרנסג'נדרים וביסקסואלים (להט"ב) ישראלים.¹ במאמץ שקדני הצלחתי לאתר עד כה 338 פריטים, בהם עבודות תזה לתואר מוסמך, חיבורי דיסרטציה לתואר דוקטור, מאמרים בכתבי עת אקדמיים או פרא-אקדמיים וספרים. קורפוס זה מעורר השתאות הן לנוכח העיסוק בנושא שעלול להכתים את חוקריו² בסטיגמה (הסטיגמה אמנם הולכת ומתעמעמת בשנים האחרונות, אך קשה לומר שהיא פסה לחלוטין מן העולם, כפי שנראה בהמשך), והן עקב דפוס הצמיחה האקספוננציאלי שלו מבחינה כמותית ומבחינת מגוון הדיסציפלינות שבהן מושרשים המחקרים.

עד שנת 1996 לא היה מונח כל ספר מדעי בהקשר הלהט"בי על מדף הספרים בעברית, ולכן נאלצו החוקרים המקומיים להסתמך במידה רבה על המחקר ועל ההגות שמקורם מחוץ לתחומי ישראל. למעשה, גם בשנים שחלפו מאז לא הועשר או גוון מדף הספרים העברי במידה ניכרת; גם היום הספרות העולמית אינה זוכה לראות אור בעברית, והקהל המתעניין נאלץ לצרוך טקסטים בלעז. הספר הראשון שתורגם לעברית היה הספר הקנוני תולדות המיניות I: הרצון לדעת מאת מישל פוקו (1976, תורגם ב-1996), שאמנם אינו ממוקד בהומוסקסואליות, אך היה לנכס צאן ברזל בלימודים הומו-לסביים. מעט אחרי יציאתו לאור של תרגום זה שקדו דלית באום ועידית מרן על איסופם של מבחר מאמרים מתורגמים ופרסומם בקובץ לסביות והומוסקסואליות בראי המציאות (1998). בשנת 2001 תורגם ספר קנוני נוסף, קוויר באופן ביקורתי מאת ג'ודית באטלר (1993). כעבור שנה, ב-2002, תורגם ספרה של תאמסין ספרגו (1999) פוקו והתיאוריה הקווירית. בשנה שלאחר מכן פרסמו יאיר קדר, עמליה זיו ואורן קנר אסופת מאמרים מתורגמים נוספת: מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית (2003). מעניין לתת את הדעת על כך שהרוח הקווירית³ שורה על רוב העבודות שתורגמו, אולי

- 1 המאגר נגיש בכמה אתרי אינטרנט והופץ גם באופן פרטי לנמענים רבים בדרך של כדור שלג; סקירה זו בוצעה על פי המאגר שעודכן בדצמבר 2012; גרסה מעודכנת ראו כאן: https://yedion.yvc.ac.il/yedion/fireflyweb.aspx?prgname=Show_Teacher_Card&arguments=-N818,-A,-N9010.
- 2 עקב מגבלות השפה הממוגדרת, ומתוך ניסיון להסיר מכשולים בעת הקריאה, אני נוקט לשון זכר. מובן שאין כוונה להדיר נשים, גם אם התוצאה האומללה היא כזו.
- 3 למרות החפיפה במושאי המחקר ונושאו, התיאוריה הקווירית (queer) והלימודים ההומו-לסביים (gay and lesbian studies) מושתתים על נקודות מוצא אפיסטמולוגיות ופוליטיות שונות, ולעיתים אף סותרות. לדוגמה, הראשונה נוטה לכיוון רדיקלי, והשנייה דוגלת בתפיסת עולם ליברלית; הראשונה תופסת את המיניות כנזילה וגמישה, והשנייה מוצאת את ההבחנות בין נטיות מיניות דיכוטומיות. מפאת קוצר היריעה אי אפשר לדון כאן בהבחנות אלו, ולכן מומלץ לעיין בספרים המוזכרים לעיל.

בשל נטיות לבם של עורכי האסופות ואנשי ההוצאות לאור, מפני שרק מיעוט מובהק של עבודות פורסמו תחת האצטלה הקווירית, כפי שנראה בהמשך, והמרכזיות של ההגות הקווירית על מדף הספרים אינה מלמדת על המגמות הכוללניות המאפיינות את השדה. ייתכן שעקב דלותם של הספרים המדעיים⁴ מבחינת היקף ומגוון (מתורגמים ומקוריים כאחד, ראו פירוט בהמשך), ואולי גם בגלל תחושת הקרתנות המאפיינת את הזירה האקדמית בישראל,⁵ ניכרת מגמה ברורה של החוקרים המקומיים לאזכר בעבודותיהם בראש ובראשונה עבודות שפרסמו חוקרים בארצות אחרות (יודגש כי לא בדקתי זאת בשיטתיות, אך זוהי מסקנה של התרשמות עקבית למדי). כך, רשימות המקורות בחלק הארי של הפריטים הנמצאים במאגר המידע, ואולי אף בכולם, מצטיינות בהתעלמות גורפת מעבודות ישראליות ומעמיתים מקומיים, או שיש בהן התייחסות מזערית בלבד. סיבה אפשרית היא שבאקלים הדעות השורר באקדמיה הישראלית פרסום בעברית אינו נחשב לצורך קידום מקצועי, ולפיכך עלול להתפס כבלתי-ראוי. אולי משום כך גם לא רווחת נטייה בקרב עמיתינו לחפש מקורות בעברית.

מאגר המידע נוצר אפוא כדי לשמש בסיס לשיח מושכל ולהיוון הדדי בקרב העמיתים בישראל לשם כינונו של גוף ידע מסודר ושיטתי בכל הנוגע לעבודה המדעית על להט"ב בישראל. בדברי ההסבר למאגר המידע כתבתי כך: "הגיעה העת ליצור שיח הדדי, שבו ניתן להיעזר בעבודותיהם של עמיתינו. הדבר נכון הן עבור תלמידים וסטודנטים והן עבור אנשי אקדמיה, שלעתים אינם מודעים לעושר הרב שכבר קיים". למרבה התסכול, מתברר שהחזון עדיין רחוק ממימוש.

הקורפוס ומטרות המחקר

מאמר זה הוא סקירת ספרות שמטרותיה תיאוריות ואנליטיות. ראשית, ביקשתי לשרטט את קווי המתאר ההיסטוריים שלפיהם מתארגן שדה הידע. כלומר היעד הראשוני של המחקר הוא לבחון את התהליכים המחקריים על רקע הנסיבות החברתיות-היסטוריות. שנית, ניסיתי לאמוד את התפלגות השדה על פי מבחר משתנים הן במבט דיאכרוני והן במבט סינכרוני: דיסציפלינות, נשואי המחקר, סוגת הפרסום (תזה לתואר מוסמך, דיסרטציה לתואר דוקטור, מאמר מדעי, פרק בספר, ספר) ועוד. שלישי, הצלבתי משתנים כדי לנתח את התופעות הללו. ברצוני להדגיש כי ניתוח-על (meta-analysis)⁶ אינו בר-ביצוע במקרה זה, בגלל המגוון של האוכלוסיות הנחקרות (למשל טקסטים משפטיים, ספרותיים או תקשורתיים לעומת נחקרים אנושיים), של הגישות המתודולוגיות (לדוגמה, מחקרים איכותניים לעומת כמותניים) ושל שיטות המחקר (כגון ראיונות, סקרים, תצפיות, ניתוחי תוכן וניסויים). למעשה, אין כל אפשרות לבצע ניתוח-על, משום שמלבד מושאי המחקר (קרי להט"ב), אין לפרסומים כל מכנה משותף

4 אני דן רק בספרים משום שלא נהוג לאזכר עבודות גמר (תזות ודיסרטציות).

5 לראיה, אין זה סוד כי פרסום בעברית כמעט אינו נחשב לצורך קידום אקדמי.

6 הכוונה לניתוח, לרוב בעזרת כלים סטטיסטיים ייחודיים, של מספר מחקרים לשם הפקת מסקנות כוללניות, מעבר להבדלים בכלי-המחקר ולמדגמים במחקרים השונים. במסגרת זו לכל המחקרים מכנה משותף מתודולוגי ו/או מושגי.

ברמה המושגית, התאורטית והמתודולוגית, וכמובן מבחינת מגוון הדיסציפלינות. לפיכך אי אפשר לבצע השוואות בין העבודות וניתוחים סטטיסטיים מעמיקים, ומאמר זה הוא אפוא ניסיון גישוש בלבד שנועד לבחון מגמות ותהליכים ברמת המאקרו ולמפות את שדה הידע.

למיטב ידיעתי, סקירה זו היא ראשונה מסוגה לא רק בהקשר הישראלי; בשנים האחרונות פורסם מספר מזערי של סקירות וניתוחי תוכן של מאגרי מידע בכלל ושל מאגרים בהקשר הלהט"בי בפרט. ראוי לציין כי מחקרים אלו כללו ניתוחי-על, שהתאפשרו בזכות האחידות בשיטות המחקר ובמסגרת המושגית והתאורטית (Kaestle & Holz, Ivory, 2012; Laird, de Marrais, & Barnes, 2007; Ploeg, Fear, Hutchison, MacMillan, & Bolan, 2009; Stanziano, Whitehurst, Graham, & Roos, 2010).

הקורפוס שנבדק מקיף את כל העבודות והפרסומים המקוריים שנעשו על הלהט"ב בישראל או על נושאים משיקים (ככל שאפשר לדעת) ופורסמו בערוצים המקובלים באקדמיה מאז ומעולם (בפועל משנת 1942) ועד דצמבר 2012. הקורפוס מבוסס על בדיקת מאגרי המידע המרכזיים (Google Scholar, Sociological Abstracts) וסריקת הקטלוג המאוחד של ספריות ישראל (ULI), וכן על חיפוש מכוון (למשל בבדיקה של רשימת המקורות בפריטים שכבר נכללו בקורפוס). כמו כן, למאגר המידע גלווית פנייה לקוראים שיסייעו בעדכוננו. לבסוף, אני סבור שבזכות המעורבות וההתערות שלי בקהילת הידע נוספו למאגר פריטים שאינם נמצאים באחד המקורות האלה. יש לציין כי בספרים ערוכים בחנתי כל פרק לגופו, ואם נמצא שפרק כלשהו מבוסס על עבודה מקורית שנעשתה בישראל, הוא נכנס למאגר באופן עצמאי (ולא עם הספר כולו). עוד יצוין כי מסיבות מובנות לא הצלחתי לקרוא במלואם את כל הפריטים שבמאגר, ובחלק מהמקרים הסתמכתי רק על הפרטים הביבליוגרפיים שברשומות. לפיכך ייתכן שמידע חיוני חמק מידיעתי ומהניתוחים.

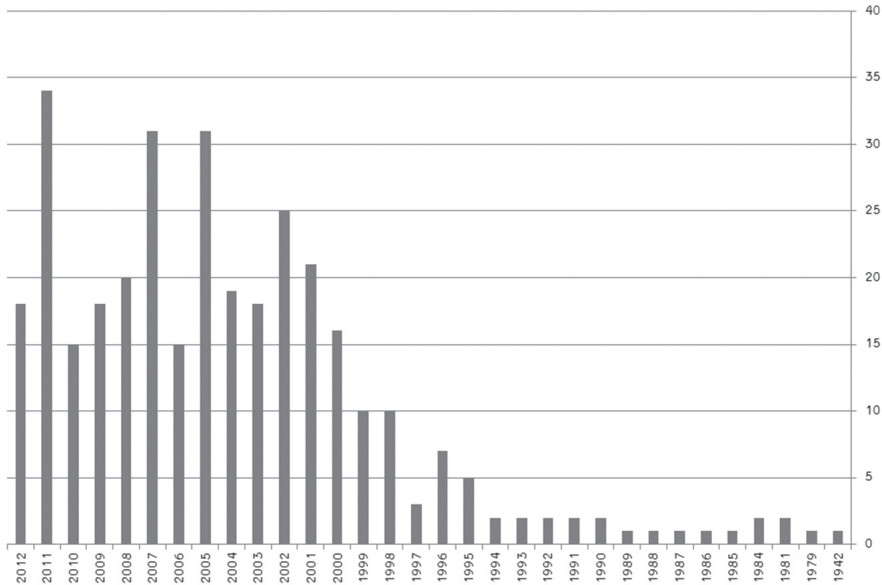
338 הפריטים שבמאגר המידע נכתבו על ידי 405 חוקרים ישראלים ושמונה שאינם מקומיים. מספר החוקרים גדול ממספר הפריטים משום שמקצת העבודות נכתבו על ידי כמה שותפים. כמו כן, חלק מהחוקרים פרסמו כמה עבודות, כך שבפועל חתומים על העבודות 239 חוקרים מקומיים. 217 מהפריטים פורסמו בעברית, 118 באנגלית, שני פריטים בצרפתית ואחד בערבית.⁷

7 ייתכן שפורסמו עבודות בשפות שלא הצלחתי לאתר במאגרי המידע או שאין לי נגישות אליהן. אדגיש גם שלא קראתי את הפרסום בערבית.

ממצאים

היסטוריה. ניכרת מגמה ברורה של עלייה במספר הפרסומים במרוצת השנים הנסקרות.

לוח 1. התפלגות הפרסומים לפי שנת פרסום (1942–2012)⁸

התנוודתיות בשנים האחרונות אינה ברורה, וקשה להסבירה על סמך משתנים חיצוניים כלשהם. בכל מקרה, יש להצביע על 1998 כעל שנת המהפך (שבה לראשונה פורסמו לפחות עשר עבודות): בעוד שבשנים הקודמות מספר הפרסומים היה נמוך ועמד על מקרים אחדים בלבד, משנה זו ואילך חלה עלייה מרשימה בהיקף הפרסומים, ואפשר לתלות אותה בהתפתחויות מחוץ לעולם האקדמי: הנסיבות חברתיות-היסטוריות והפוליטיות בישראל חוו טלטלה עמוקה בשנת 1993, כאשר הוקמה הוועדה למניעת אפליה בשל נטייה מינית בכנסת (יונאי, 1998). לאירוע מכונן זה ולשלל אירועים פורצי דרך שקצרה היריעה כאן מלפרטם אולם הם נידונים בהרחבה במקורות אחרים (למשל גרוס וזיו, 2003; הראל, 2002; Shokeid, 2003; Kama, 2000), השלכות מרחיקות לכת הן על המיצוב החוקי והמעמד הפוליטי של הקהילה הלהט"בית והן במהפך הדרמטי בדרכי הייצוג וההשתתפות של הומואים ולסביות במרחב הציבורי. אפשר להסיק שהתמורות הללו באו לידי ביטוי גם בעולם האקדמי, אם כי באיחור מסוים. במהלך שנות התשעים של המאה ה-20 התרחש שינוי מעמיק במערכת החברתית, התרבותית והחוקית בישראל. אלו התחילו לגלות גמישות מחשבתית ומעשית המבוטאת במידה מסוימת בהפחתה בעוצמת ההומופוביה וההטרסקסיוז⁹

8 ייתכן שמספר הפרסומים ב-2012 נמוך משום שהמידע על כל הפרסומים בשנה זו טרם הגיע לידיי.
 9 המושג הומופוביה מתמקד ביחסים בינאישיים קלוקלים, ואילו הטרסקסיוז הוא מערכת ממוסדת המפלה לרעה להט"ב (כגון מדיניות חברתית וחוקית) (Sears, 1997).

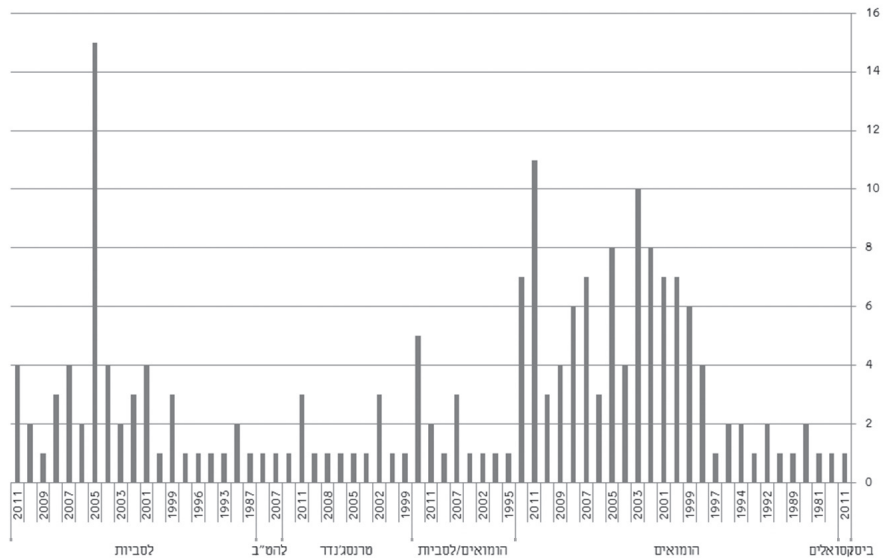
אשר אפיינו את החברה הישראלית בכללותה על מוסדותיה החברתיים, הפוליטיים והתרבותיים. תמורות אלו בוודאי הכשירו את הקרקע לנינוחות של חוקרים מן המניין ושל סטודנטים לעסוק בנושאים הומו-לסביים ללא חשש מפני סנקציות. גם אם ייתכן שהסנקציות (למשל אי-קידום או אי-הכרה בחיבור לקבלת תואר מתקדם) מעולם לא הופעלו (בין היתר משום שפשוט לא חקרו את הנושא או שלא קיבלו תהודה ציבורית) והיו בגדר איום נתפס גרידא, אין זה מפחית מעוצמת החשש מפניהן. יתרה מזאת, ככל שעולה מספר העבודות ומספר החוקרים, כך מתרחש מן הסתם אפקט אדווה של התפשטות הנינוחות בקרב מספרים מתרחבים של חוקרים נוספים, שהחשש שאולי ליווה אותם עד כה מתפוגג לנוכח המציאות החדשה.

אין ספק כי התמורות בשדה המחקר, כפי שהן מתוארות כאן בהקשר של פרסומים בלבד, קיבלו משנה תוקף גם לנוכח תהליכים נוספים בעולם האקדמי בישראל. גרוס וזיו (2003) מתארים בפרוטרוט התפתחויות בלימודים הומו-לסביים ובתיאוריה הקווירית בישראל בד בבד עם שרטוט השינויים שהתרחשו בזירות הפוליטיות, החברתיות והתקשורתיות. בין אלו ראוי להדגיש את הקמתן של קבוצות קריאה לא רשמיות בשנים 1991-1993, ובייחוד את הקמתה של קבוצת הקריאה שקיבלה גושפנקה רשמית באוניברסיטת תל אביב ב-1996. תמריץ מובהק נוסף לפיתוח תחום הידע מתגלם בקיומו של הכנס "סקס אחר" מדי שנה באוניברסיטת תל אביב מאז 2001. אפשר להצביע אפוא על מארג מורכב של נסיבות, שצירופן מאפשר את כינונו הממוסד והמובנה של תחום הידע מהעשור האחרון של המאה ה-20.

מין המחברים. ראוי לציין כי קיימת חפיפה של חוקרים בחיתוכים על פי מין ומעמד: חלק מהחוקרים חוזרים הן בהתפלגויות המין והן בהתפלגויות התואר האקדמי. אולם גם אם אותו האדם נספר כמה פעמים, לעובדה זו יש חשיבות, משום שאפשר לשרטט שדה שבו נוטלים בני קבוצה מסוימת (גברים בעלי תואר דוקטור) חלק גדול יחסית ומהווים בו משקל רב יחסית. אף שכאמור חלק מהפרסומים נכתב על ידי אותם המחברים, אפשר להתרשם כי יש עדיפות מספרית לטובת הגברים (N=233, 57%) לעומת הנשים (N=178, 43%) הנוטלים חלק במחקר הלהט"בי. ייתכן שהפער המגדרי נובע מהתפלגות לא שוויונית של גברים ונשים המכהנים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל באופן כללי (הרצוג, 2012). מלבד ההטיה הגברית המאפיינת את האקדמיה בכללה, הפער בא לידי ביטוי גם בנוכחותם הבולטת של שחקנים ראשיים גברים שתרומתם לשדה גדולה יחסית (כפי שיתואר להלן). בהקשר זה היה מעניין לבחון את שיעורם של ההומואים והלסביות הנוטלים חלק בשיח המדעי על עצמם, אך מידע זה אינו נגיש (עוד בסוגיה זו בהמשך).

אוכלוסיית המחקר. חיתוך זה מתייחס לקבוצת האוכלוסייה הנחקרת על פי נטייתם המינית של חבריה. המידע מוצהר ומפורש לגבי 197 פריטים (הפריטים האחרים עוסקים, בין היתר, בהורים של להט"ב, בעמדות של הציבור הרחב או של אנשי מקצוע וכדומה): הומואים (N=109, 56%), לסביות (N=55, 28%), הומואים ולסביות ביחד (N=15, 8%), טרנסקסואלים/טרנסג'נדרים (N=14, 7%), הלהט"ב (N=2, 1%) וביסקסואלים (עבודה אחת). הפער בין הומואים ללסביות משקף את המציאות החברתית שבה קיימת נוכחות פעלתנית רבה יותר של גברים בכלל והומואים בפרט, וכן את הזירות התרבותיות שמהן לסביות מוכחות סמלית; ולראיה, בשלהי שנת 2012 הוקמה ועדה לקידום מעמד האישה בקהילה הגאה, שבין יעדיה המוצהרים מבקשת לקעקע "חלוקה בלתי שוויונית של משאבים ועמדות כוח והשפעה במוסדות ובארגונים של הקהילה" (הלפרין, 2012, עמ' 17).

לוח 2. התפלגות תת-אוכלוסיות של מושאי המחקר לפי שנים (1942–2012)¹⁰

נוסף על כך, אפשר להסביר פער זה בנטייה משוערת¹¹ של בני קבוצה מסוימת לחקור בעיקר את עצמם. לכן מבין 127 הגברים שידועה אוכלוסיית המחקר שלהם, 100 מעבודותיהם פורסמו על הומואים, 10 על הומואים ולסביות, 9 על לסביות ו-2 על טרנסקסואלים/טרנסג'נדרים. לעומתם, מבין 106 הנשים שידועה אוכלוסיית מחקריהן, 51 עבודות פורסמו על לסביות, 33 על הומואים ו-10 על טרנסקסואלים/טרנסג'נדרים. אם כן, קיים מתאם גבוה בין מין החוקר למין האוכלוסייה הנחקרת, אך המתאם גבוה יותר בקרב גברים. מעניין גם לתת את הדעת על כך שנשים נוטות לחקור הומואים בשיעור רב יותר מאשר גברים החוקרים לסביות, וכן שרק שתי עבודות מתוך 14 על טרנסקסואלים/טרנסג'נדרים נכתבו על ידי גברים.

אפשר להצביע על הבדלים בין אוכלוסיות המחקר גם במבט היסטורי: הומואים נחקרו כבר בשנת 1942, ולאחר הפסקה של ארבעה עשורים (1981) הם נחקרים פחות או יותר באורח סדיר. המחקר הראשון על לסביות פורסם רק ב-1987, ולאחר הפסקה בת ארבע שנים הוא פחות או יותר סדיר ועקבי. הומואים ולסביות כקבוצה אחת נחקרו רק מאז שנת 1995. טרנסג'נדרים וטרנסקסואלים נחקרו לראשונה בשנת 1999, ומאז פורסמה עבודה אחת מדי שנה בממוצע. ביסקואלים זכו לפרסום יחיד בלבד בשנת 2011. בהערת אגב נחוץ לומר כי המונח להט"ב, הרווח בשיח התקשורתי הכללי ובתקשורת הפנים-קהילתית, אינו משתקף בשיח האקדמי: שתי הקבוצות האחרונות

10 בשנת 2005 פורסמה אסופת מאמרים על לסביות (Frankfort-Nachmias & Shadmi, 2005). מאחר שהתייחסתי כאמור לכל פרק בנפרד, נוצרה אשליה כאילו בשנה זו הייתה חריגה קיצונית.

11 אין לי אפשרות מעשית להגדיר את נטייתם המינית של החוקרים, ולפיכך אני נוהר מכך.

(ביסקסואלים וטרנסקסואלים/טרנסג'נדרים) מוכחות סמלית כמעט לחלוטין וזכות לתשומת לב מחקרית מזערית. אם נניח - הנחה זו זכתה לאישוש מסוים לעיל - שבני הקבוצה נוטים לבחון את עצמם ואת הדומים להם, אפשר להסיק כי מיעוט העבודות על שתי הקבוצות הללו נובע גם משיעור נמוך של ביסקסואלים וטרנסקסואלים/טרנסג'נדרים בקהילה האקדמית, וגם אם הם נוכחים, אולי טרם הגיעה השעה עבורם להכריז על עצמם ככאלו, ולכן הם נמנעים מעיסוק מחקרי בנושא, העלול לחבל במאמציהם להסתיר את זהותם.

תת-אוכלוסיות. 56 עבודות בחנו קבוצות חברתיות מוגדרות כדלקמן: עבודה אחת על אסירים, שתי עבודות על חברי קיבוץ, שתיים על מזרחים, שלוש על ילדים, ארבע על קשישים, ארבע על פלסטינים, חמש על עולים חדשים ו-35 עבודות על בני נוער ומתבגרים. ההתעניינות הרבה יחסית בבני נוער ובמתבגרים נגזרת ישירות מהמסגרת התיאורטית שבה מעוגן שדה המחקר: מאחר שגיל ההתבגרות הוא שלב מכריע בהתפתחות הזהות ההומו-לסבית (פזמוני-לוי, שילה ופנחס, 2011), והיות שחלק לא מבוטל מהמחקרים עוסק בסוגיות של זהות, התפתחותה והשלכותיה, אין פלא שחוקרים רבים יחסית מתבוננים בפירוט ובפרטנות בקבוצה זו. יתר על כן, ייתכן שהעובדה נגזרת מהבולטות של שדות הידע הטיפוליים, שאלו נושאים מקובלים ורווחים במסגרתם.

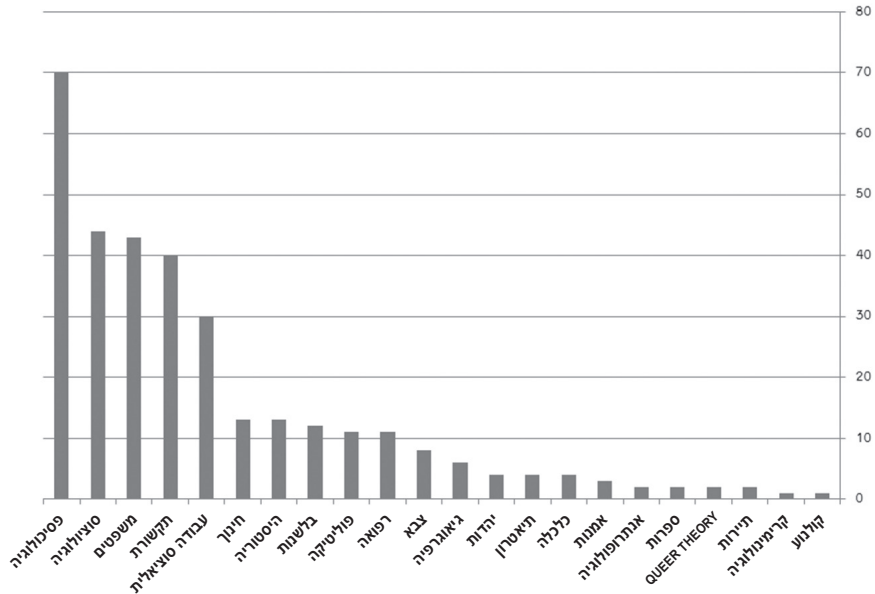
למעט קבוצת בני הנוער והמתבגרים, הממצא המרכזי בחיתוך הנוכחי מעורר תמיהה: למרות הידע המצטבר בנוגע להצלבה (intersectionality) של משתנים סוציו-דמוגרפיים הנושאים עמם משא סמלי שלילי (קרי מאפייני זהות סטיגמטיים) המקיימים ביניהם יחסי גומלין, בדרך כלל של דיכוי כפול (Bowleg, 2008; Purdie-Vaughns & Eibach, 2008), רוב החוקרים בישראל נמנעים מבחינה מעמיקה של אוכלוסיות נשאיות סטיגמות כפולות או משולשות. למעט שתי עבודות המתמקדות בלסביות מזרחיות וחמש עבודות המזכירות - לאו דווקא בנושא המחקר - פלסטינים (אזרחי ישראל או תושבי הרשות הפלשתינית), לא נמצא כמעט זכר לשסעים הנובעים מלאומיות (מלבד עבודה אחת הבוחנת את הסכסוך הערבי-יהודי [יונאי, 2001]) וממוצא אתני (למעט עבודותיו של יוסף [2007, 2010] הבוחנות את הקולנוע הישראלי מהפן האתני), ושהם בעלי נוכחות רבה עד מאוד בחברה הישראלית ובספרות האקדמית (חבר, שנהב ומוצפי-האלר, 2002; קמה, 2005; רבינוביץ ואבו בקר, 2002; שנהב, 2003). בנוגע להצלבת נטייה מינית הומו-לסבית עם מעמד חברתי-כלכלי, לא הצלחתי לאתר עבודות המתמקדות בכך, אם כי חלק מהעבודות האמפיריות בוחנות גם משתנה זה כחלק ממפוי סוציו-דמוגרפי מקובל. נדמה אפוא שהקהילה הלהט"בית המכוננת בלי משים בשיח המדעי בישראל היא מונוליתית ואינה מכילה או משקפת את הבעיות המובנות במציאות החברתית המורכבת שלנו. לסיכום, גם אם ייתכן שבחלק מהעבודות יש דיון כלשהו בגיוון הסוציו-דמוגרפי המאפיין את החברה בישראל בפרט ואת החברה האנושית בכלל, על פניו נראה כי בניגוד למחקר המגדרי העכשווי¹² (Herzog, 2012), אין כמעט כל תשומת לב המוקדשת במפורש להיבט זה.

דיסציפלינות. המטרה בניחות הנוכחי הייתה לבחון על אילו דיסציפלינות נמנים המחקרים והחוקרים, גם אם התייחסו הדיסציפלינרי אינו ברור או מובהק. אף שמיפוי שיטתי של דיסציפלינות

12 יוזכר כי הגל השלישי של הפרויקט הפמיניסטי העלה על נס את פוליטיקת הזהויות המורכבת וקרא להימנע מהתייחסות ל"אישה" כאל ישות ניטרלית, חד-ממדית ואוניברסליסטית. ייתכן שגם בהקשר הלהט"בי הדורות הבאים של החוקרים יבקשו לחתור תחת המגמה השלטת כיום.

הוא בבחינת שדה מוקשים תאורטי ואפיסטמולוגי, אין סיבה לוותר על האתגר הטמון בו. 326 פרסומים סווגו לפי 22 דיסציפלינות באופן גס למדי.

לוח 3. התפלגות הפרסומים לפי דיסציפלינה

כאמור, קשה עד בלתי-אפשרי לתחום דיסציפלינות באופן חד-משמעי וחד-ערכי. למשל, ההבחנות בין עבודה סוציאלית לפסיכולוגיה הן במידה רבה שרירותיות ולא אפיסטמולוגיות, תאורטיות או מתודולוגיות, אך בהקשר הנוכחי נקבעו על סמך ההשתייכות המוסדית של המחברים או לפי כתב העת. גם ההבדלים בין תקשורת, קולנוע ותיאטרון אינם מוצקים וברורים מאליהם. אפילו בתוך שדה ידע מובחן אפשר למצוא הבחנות מהותיות שלא מצאו את ביטויין כאן. לדוגמה, במקרה של מחקרי תקשורת לא נערכה הבחנה בין מחקרים טקסטואליים ובין מחקרי התקבלות. יתר על כן, העבודות עצמן נקטו לעתים קרובות ייחוס עצמי לכמה דיסציפלינות (למשל, מחקרים על תיירות ותקשורת). ואף על פי כן, אני סבור כי מיפוי השדה חיוני ועשוי להאיר היטב את הנושא של המאמר הנוכחי.

רק בחמש דיסציפלינות פורסמו יותר משלושים עבודות: פסיכולוגיה (70, N=21%), סוציולוגיה (44, N=13%), משפטים (43, N=13%), תקשורת (40, N=12%) ועבודה סוציאלית (30, N=9%). בחינוך ובהיסטוריה, הדיסציפלינות הבאות בתור, פורסמו 13 עבודות בכל אחת. כפי שנראה בסעיף הבא, התופעה ההומו-לסבית עדיין ממוסגרת במידה מסוימת בהקשר פתולוגי, דהיינו כמובחנת מן הנטייה המינית "הנורמטיבית", ולכן שיעור גבוה יחסית - כמעט שליש - מהמחקרים עליה מבוצעים במסגרת הדיסציפלינה הטיפולית (פסיכולוגיה ועבודה סוציאלית). מן הראוי להבהיר כי המחקרים העכשוויים אינם נוקטים עמדה שיפוטית וערכית, וודאי שלא הומופובית, ואולי אף נועדו לשלול את המורשת

הפתולוגית והמדיקלית של ההומוסקסואליות. השיעור הרב יחסית של מחקרים משפטיים ניתן להסבר הנובע ממעמדם הבעייתי, השולי והבלתי-שוויוני של הומואים ולסביות מבחינה חוקית: בחילה, בגלל החקיקה המפלה נגדם עקב זהותם והפרקטיקות המיניות "הסטוט" שלהם, וכיום בראש ובראשונה בתחום המשפחה (זוגיות ונישואין, הורות ואימוץ). לפיכך הסוגיות המשפטיות הכרוכות במאבקים מעוררות עניין מחקרי והגותי בקרב אנשי המשפט. תחום הצבא אמנם אינו יכול להיחשב דיסציפלינה מדעית עצמאית, אך מצאתי לנכון לציין כי בשמונה עבודות נבחנים היבטים של גיוס ושירות של הומואים ולסביות בעזרת כלים תאורטיים מובחנים כקטגוריה מושגית בפני עצמה. המאבק לגיוסם ולהשוואת תנאי שירותם וקידומם של לסביות והומואים בצבא במהלך שנות התשעים (גרס, 2002) עורר גל של התעניינות בעשור הראשון של שנות האלפיים. תחומי התקשורת והקולנוע נבדלים מהתחומים האחרים בגלל סיבות אישיות: מתברר שבתחומים אלו יש שניים-שלושה חוקרים פעילים במיוחד, ותרומתם המספרית מעצימה מאוד את נוכחות הדיסציפלינות הללו. בדומה לשדה המגדרי¹³ (Herzog, 2012), גם בהקשר הלהט"בי לא פורסמו (למיטב ידיעתי) עבודות במסגרת מדעי המדינה העשויות להתחקות אחר מנגנונים ופרויקטים לאומיים (למשל, מדיניות ציבורית או פעילות מפלגתית).

נושאי המחקר. העבודות סווגו לפי נושאי המחקר ל-45 קטגוריות, בהן אתניות (מזרחיות), מרחב (גאוגרפי), גרונטולוגיה, דת (יהדות), הומופוביה, הורות, היסטוריה, זהות, זוגיות, זנות, חינוך, יהדות, ייצוג, יציאה מהארון, כלכלה, לשון, מהגרים, משפחה, משפט, עמדות הציבור (כלפי הומו-לסביות), פתולוגיה, צבא, קולנוע, קיבוץ, רפואה, שואה, שיווק, תאטרון, תיירות ותקשורת. היות שחלק מהעבודות סווגו ליותר מנושא אחד (למשל, יהדות והיסטוריה, זהות וזוגיות), בסך הכול נמנו 409 נושאים. גם כאן יש לציין את הבעייתיות המוּכָּנֵית בניסיון לבצע סיווג נושאי: לא רק שאין אפשרות אמיתית לבצע אפיון חד-ערכי של העבודות, ההחלטות לקבוע את הנושאים הן במידה רבה שרירותיות. לדוגמה, האומנם זהות היא נושא מובחן משאלות של זוגיות והורות? עם זאת, מאחר שברצוני להציע גישוש ראשון מסוגו למיפוי שדה המחקר, נחוץ לבצע בעתיד פילוחים מעודנים יותר.

בראש הרשימה עמדו חמישה נושאים הכוללים לפחות 20 פריטים: זהות (N=64, 16%), פתולוגיה (N=34, 8%), זוגיות (N=30, 7%), פוליטיקה (N=26, 6%) והורות (N=22, 5%). לאחריהם הופיעו הנושאים הבאים (בין 19 ל-10 פריטים בכל אחד בסדר יורד): תקשורת, משפט, עמדות, היסטוריה, דת, יציאה מהארון, צבא ואיידס. 34 נושאים זכו לפחות מעשר עבודות כל אחד.

אפשר ללמוד אפוא כי מעבר להתייחסות הפסיכולוגית במהותה (העוסקת בנושאים כגון זהות מחד גיסא ופתולוגיה מאידך גיסא), הנושאים המרכזיים משקפים במידה רבה את המגמה הרווחת בקרב הקהילה הלהט"בית, שאותה המושגתי כחתיירה אל המרכז החברתי אגב הפגנת

13 שדה המחקר ההומו-לסבי נפתס בדרך כלל כמשיק ללימודי מגדר ולעתים אף כחלק בלתי-נפרד מהם, וקורסים בנושא נלמדים בחוגים למגדר. יתרה מכך, סוגיות של מיניות (כגון זהות ונטייה) נחקרות ונלמדות לעתים קרובות בהקשרים מגדריים על ידי חוקרים העוסקים גם במגדר. לפיכך בחרתי להשוות את השדה הלהט"בי עם השדה המגדרי.

סממני היטמעות מובהקים, שבראשם ניצבת השאיפה להורות ולזוגיות מוכרת ובת-קיימה (Kama, 2011). לכן אין פלא שהורות וזוגיות זוכות לתשומת לב מחקרית רבה יחסית. מאחר שהומואים ולסביות - לאו דווקא יהודים - נרצחו על ידי הנאצים, וכן שהומואים ולסביות ישראלים לא מעטים הם בני דור שני או שלישי לניצולים, ועל רקע סוגיית ההנצחה על ידי המוסדות (יד ושם למשל) המוטלת בספק, היה אפשר להניח כי השואה תהיה מוקד לעניין מחקרי כלשהו. אך לא כך הדבר: השואה אינה מושא למחקר של החוקרים המקומיים, והעבודה היחידה בנושא נכתבה על ידי צרפתי (Schlagdenhauffen-Maika, 2005). ההיבטים הפתולוגיים של ההומו-לסביות הם עדיין מושא לחקירה ומעוררים קושיות בנוגע ליכולת ההישרדות של התפיסה המהותנית המכוננת את ההומו והלסבית כבני אדם "מזן אחר". לפני ארבעה עשורים סקר מורין (Morin, 1977) את שדה המחקר ומצא שכשלושה רבעים מהמחקרים שפורסמו באנגלית בשנים 1967-1974 נרשמו במאגר Psychological Abstracts אופיינו בהטיה שהניחה שהנטייה המינית ההומואית אינה טבעית ובהכרח נחותה מהנטייה המינית ההטרוסקסואלית. ואכן, אחד מכיווני המחקר העיקריים ששרדו עד לשלהי המאה ה-20 היה בחינת האטיולוגיה של הנטייה המינית ההומו-לסבית, דהיינו, השאלה המנחה הייתה מדוע וכיצד אנשים מסוימים הופכים להיות הומואים ולסביות. לנוכח תהליכי הך-פתולוגיזציה, שהחלו כבר בשנת 1973 (Nardi, Sanders, & Marmor, 1994), שבאמצעותם ההומואיות חדלה להיחשב על ידי אנשי הפרופסיות הרפואיות והפסיכולוגיות הפרעה חולנית בת-ריפוי, אין ספק שלא נערכים בישראל כיום מחקרים שבהם מהדהדות התובנות מהסוג שפיתח וולף (Wulff, 1942) ושנוכחות גם במחקרים משנות השבעים (שוהם ואחרים, 1979). עם זאת, גם אם החוקרים כיום אינם נוקטים תפיסות הומופוביות, עצם הבחינה של היבטים פתולוגיים אפשריים - ביניהם אפשר למנות את המושגים הרווחים התאבדות, הפרעות אכילה, הסתגלות נפשית, ערך עצמי, רווחה סובייקטיבית וכיוצא באלו - מלמדת שהאפיסטמולוגיה הפתולוגית טרם פסה מן העולם. בכל אופן, נחוצה בדיקה מעמיקה נוספת כדי ללמוד אם העבודות הרבות שנושאן הוא זהות להט"בית נוקטות או נמנעות מבירור סוגיות אטיולוגיות. ברצוני להבהיר כי מחקרים אטיולוגיים הם ייחודיים לתופעות הנתפסות והמכוננות כסוטות, ובכך הם מחזקים תהליכי האחרת ואף הדרה של מושאיהם.

נושאי המחקר במבט היסטורי. באופן כללי, לא ניכרת מגמה כרונולוגית מובהקת בטיפול בנושאים מוגדרים, חוץ מכמה מקרים מעניינים. הפרסום הראשון על מחלת האיידס היה בשנת 1984, אף שהמגפה טרם הגיעה לממדים אפידמיולוגיים בישראל (Marilus, Spierer, Michaeli, Soferman, & Blum, 1984). נושא זה זוכה למחקר מועט יחסית (10 פרסומים בלבד באורח בלתי-עקבי ולא רציף). קשה להסביר או אפילו להצדיק ממצא זה לנוכח העושר העצום של מחקרים בעולם ובדיסציפלינות מגוונות הבוחנים את מחלת האיידס ואת התפשטות הנגיף HIV בקרב אוכלוסיות הומואיות.

הורות נחקרה כנושא עצמאי בפעם הראשונה בשנת 2000 כחלק משתי עבודות לשם קבלת תואר מוסמך (אור, 2000; פרידלנדר, 2000), ובכך משקפת את המגמה המתגברת במציאות החברתית של הרצון להורות בקרב הומואים ולסביות ומאבקהם להכרה כהורים וכמשפחה. יתרה מכך, האפשרות להורות חד-מינית לא הייתה קיימת בעבר במסגרת התסריטים

החברתיים האפשריים, ולכן לא הייתה תופעה הניתנת למחקר. בעשור האחרון מפורסמות עבודות המתבוננות בהורות, בשיקולים להורות ובהיבטים חוקיים-משפטיים שלה באופן עקבי ורצוף (1-4 פרסומים מדי שנה).

פרסום ראשון בעניין הזהות ההומו-לסבית ראה אור בשנת 1979 (שוהם ואחרים, 1979), וניכרת נטייה מסוימת של האצה במחקר בסוגיה זו (בשנת 2011 פורסמו שמונה עבודות הממוקדות בהיבטים של זהות). מאז הומשגה הנטייה המינית ההומוסקסואלית בשנת 1869 (Money, 1993), בד בבד עם תהליכי הפתולוגיזציה שנלוו אליה במהלך השנים, הזהות ההומו-לסבית זוכה לתשומת לב מחקרית ותאורטית לא רק מפאת הסקרנות של חוקרים להציף אל נבכי הנפש התועה והזהות הסוטה (מתוך שאיפה להשיב את הסדר ההטרוסקסואלי על כנו), אלא גם עקב רצון כן ואמין להבין את תהליכי גיבושה ללא כל גופך שיפוטי או ערכי. למרות זאת, העיסוק בהיבטים פתולוגיים או סוטים של התופעה שהחל בשנת 1942 לא דעך, ואף להפך, הוא זוכה לעדנה בשנתיים האחרונות (2011 - שבע עבודות; 2012 - תשע עבודות).

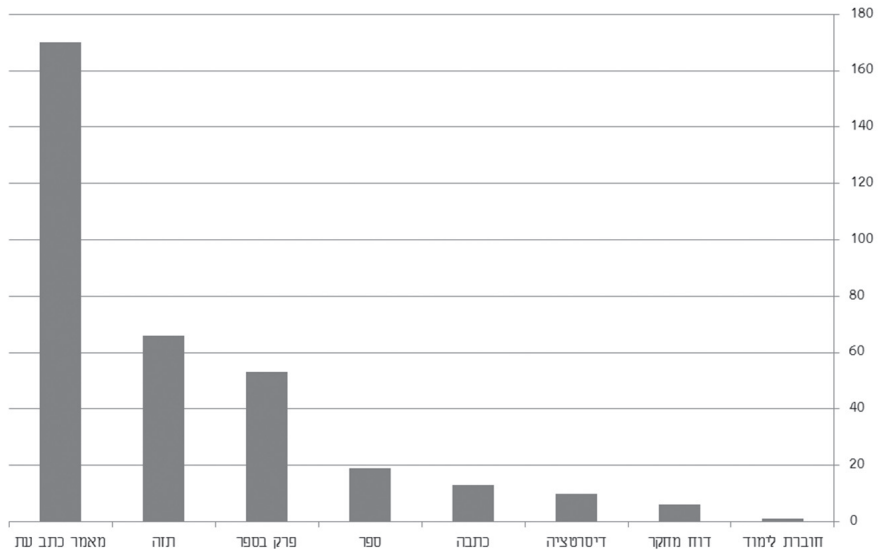
נושאים מסוימים נחקרו כמעט אך ורק עקב כניסתם של חוקרים מסוימים אל תוך שדה הפעילות המדעית. לדוגמה, נושאי הייצוג ומחקרי תקשורת וקולנוע פורסמו לראשונה בשנת 1998. שני שחקנים ראשיים החלו בפעילות אקדמית בשנה זו, וכשנתיים לאחר מכן הצטרף שחקן ראשי שלישי, והם זוכים לפרסום עקבי ורציף למדי. גם תחום ההגירה (דהיינו עולים חדשים הומואים ולסביות) מאופיין בכניסתה של חוקרת אחת לשדה בשנים 2002-2007. אפשר לטעון אפוא כי חלק מהשדה המחקרי על הומואים ולסביות זוכה לתסיסה פרסומית בעיקר בזכות נחישות וחריצות של מספר קטן ומצומצם של חוקרים. לכן לא קיימת נטייה גורפת בקרב אנשי האקדמיה הישראלים להשתלב בשדה.

הפרסום הראשון בנושאי צבא היה בשנת 1999, ומאז פורסמו 11 עבודות¹⁴ על מבחר היבטים של השירות הצבאי ומדיניות צה"ל. גם ממצא זה נובע ישירות מהשינויים שהתרחשו במציאות החברתית, קרי שינוי פקודות הצבא בעניין גיוס הומואים ולסביות לצה"ל בשנת 1993 (Levy, 2007).

ערוץ הפרסום. כפי שעולה מלוח 4, השיעור הגבוה של מאמרים בכתבי עת - מחצית מהפריטים (N=170) - נובע כמובן מהצורך המובנה בחיים האקדמיים, אך מלמד על איכותן של העבודות העוברות בהצלחה תהליכי שיפוט וזכות לראות אור בכתבי עת ישראלים ובינלאומיים (חלקם מהמובילים בתחומם). חלק בלתי-מבוטל מהמאמרים פורסם על ידי מספר קטן יחסית של חוקרים בעלי תואר דוקטור. ממצא מעניין נוסף הוא מספרן של התזות לקבלת תואר מוסמך (66) הגבוה במידה ניכרת ממספר הדיסרטציות לקבלת תואר דוקטור (10). מכאן אפשר להקיש על הרחבת מעגל החוקרים בקרב הדור הצעיר. ייתכן (ויש גם לקוות) שמספרן הרב של התזות מלמד על מגמה עתידית: אותם חוקרים צעירים של היום ימשיכו לתואר שלישי ויוסיפו לחקור את התחום, וכך יעלה מספרן של הדיסרטציות.

14 המספר גדול מהמצוין לעיל (8) משום שעבודות נוספות נכתבו במסגרת דיסציפלינרית אחרת (למשל, משפטים).

לוח 4. התפלגות הפרסומים לפי ערוץ פרסום

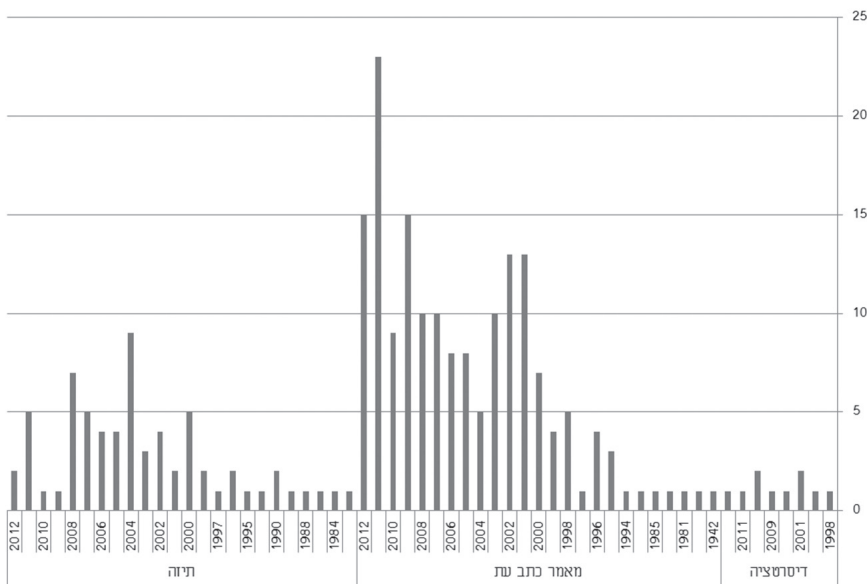
למרות העושר במאגר המידע הנוכחי, על מדף הספרים העברי יש נוכחות מצומצמת למדי (18 ספרים).¹⁵ החשיבות הטמונה בספרים באופן כללי היא רבה בהיותם ערוץ הכרחי ואף בלעדי של הנחלת ידע ורעיונות לציבור הרחב, שעבורו מאמרים בכתבי עת, תזות ודיסרטציות אינם בני-השגה, ואף הספרות הלועזית אינה נגישה לו. כלומר מלבד התהליך המבורך של יצירת ידע, נחוץ לפרוץ את המעגל של קהל היעד המיידית (אנשי אקדמיה) ולהגיע גם למגזרי אוכלוסייה נרחבים כאמצעי, בין היתר, לשינוי חברתי ולגיבוש עמדות מושכלות ומבוססות. הספרים בעברית נחלקים לארבעה סוגים: (1) שמונה עבודות מקוריות של ישראלים (אלשך ווגנר, 2007; גלזומן, 2007; יוסף, 2010; פלג, 2003; קורן, 2003; קמה, 2003; קפלן, 1999; שילה, 2007); (2) שישה ספרים מתורגמים (שלושה אקדמיים [באטלר, 2001; ספרגו, 2002; פוקו, 1996] ושלושה פופולריים [מרקוס, 1994; סילברשטיין ופיקנו, 1998; קלרק, 1989]); (3) שתי מקראות הכוללות פרקים מקוריים בצד מתורגמים (באום ומרן, 1998; קדר, זיו וקנר, 2003); (4) שני ספרים לא מדעיים (לזו ואבני, 2000; מייק, 2009).

ערוץ הפרסום במבט היסטורי. העבודה הראשונה של חוקר זוטרי (תזה לתואר מוסמך) פורסמה בשנת 1981 (רביץ, 1981), ועד שנת 1999 פורסמו 1-2 תזות בשנה. בשנת 2000 פורסמו 5 תזות, ולאחר שנה זו ועד 2008 פורסם בכל שנה מספר דומה. בארבע השנים האחרונות המספר ירד מעט. הדיסרטציה הראשונה לקבלת תואר דוקטור פורסמה בשנת 1998 (מינצר, 1998), ומאז פורסמו כמעט מדי שנה 1-2 דיסרטציות (פרט לשנים 2002-2006). כזכור, המאמר הראשון בכתב

15 בהשוואה ל-150 ספרים בנושאי מגדר שיצאו בתקופה הקצרה שבין 2006 ל-2011 (Herzog, 2012).

עת פורסם בשנת 1942, הבא אחריו פורסם רק ב-1979, ובשנים 1995-2000 פורסמו לכל היותר שבעה מאמרים בשנה. בשנת 2001 חלה האצה פתאומית בפרסום מאמרים (12), ומאז חלה עלייה מתונה עד 2010. שנת 2011 הייתה חריגה באופן בלתי ברור, ופורסמו במהלכה 23 מאמרים. אף שאין משתנה מסביר לתנודות בעשור האחרון, אפשר להסיק כי עד שלהי שנות התשעים של המאה ה-20 הייתה רתיעה מהעיסוק המחקרי, מלבד אי אלו חריגים זניחים מבחינה כמותית. עצם הפרסום בשנים המוקדמות היה מן הסתם בסיס התחלתי שעליו אפשר היה לבסס את התחום. אין ספק כי החוקרים הראשונים הביעו אומץ לב, אולי אפילו רוח הרפתקנית, כאשר בחרו לעסוק בתחום "לא קיים" (terra incognita) (Kama, 2000).

לוח 5. התפלגות ערוצי הפרסום (תזות, דיסרטיציות ומאמרים) לפי שנים (1942-2012)

מעמד המחברים. התואר האקדמי בעת פרסום העבודה ידוע לגבי 282 מחברים¹⁶ וזו התפלגותו: שני (כמעט 1%) רבנים, 10 (4%) בעלי תואר בוגר, 97 (35%) בעלי תואר מוסמך ו-173 (61%) בעלי תואר דוקטור (כולל פרופסורים). ממצא זה מפתיע לנוכח מספרן הקטן יחסית של דיסרטיציות לעומת תזות, אולם מתיישב כמובן עם מספרם הרב של מאמרים שפורסמו בכתבי עת (שנכתבים בדרך כלל על ידי בעלי תואר דוקטור ומעלה).¹⁷

16 כאמור, נספרו המחברים של כלל העבודות ללא הבחנה בין עבודות שפורסמו על ידי אותו המחבר, וזאת משום שהכוונה הייתה למפות את השדה ברמת המאקרו ולתאר מגמות-על ולא הבדלים פרטניים. אם חתומים על העבודה כמה מחברים, הדרגה שנרשמה הייתה של המחבר הראשון.

17 ייתכן שאלו יכולים להרשות לעצמם לעסוק בתחום משום שמעמדם האקדמי מבוסס דיו ואינם חוששים לעתידם, בניגוד לאלו המתחילים את דרכם ושוקלים את נושא המחקר לדיסרטיציה.

נמצא הבדל מגדרי במשתנה התואר (ראו לוח 6): יותר נשים הן בעלות תואר מוסמך (חצי מכלל הנשים המפרסמות לעומת רבע מהגברים), וקיים שיעור גבוה יחסית של בעלי תואר דוקטור בקרב הגברים המפרסמים (שלושה רבעים מהם לעומת חצי מהנשים). ייתכן שההבדל המגדרי נובע מכך שאנחנו עדיין נמצאים בשלב היסטורי שבו הנשים המתעניינות בתחום ההומו-לסבי נמנות על הדור הצעיר וטרם הגיעו לבכירות אקדמית או שמא אינן מגיעות לשלב מתקדם בלימודיהן מסיבות שאינן מענייננו כעת.

לוח 6. התפלגות בעלי תואר מוסמך ודוקטור לפי מגדר

אישה	N= 111	100%
דוקטור	55	50%
מוסמך	56	50%
גבר	N= 158	100%
דוקטור	118	75%
מוסמך	40	25%
סכום כולל	269	

שיעורם הרב של בעלי תואר דוקטור (כמעט שני שלישים מהמחברים) מלמד במפורש על הבגרות המאפיינת את שדה המחקר ועל מידת הלגיטימיות האקדמית שלה הוא זוכה. במילים אחרות, זהו תחום הנחשב רציני ולגיטימי מספיק לא רק כנושא לעבודות גמר (תזות ודיסרטציות) אלא גם למחקר של אנשי סגל אקדמי מן המניין. במסגרת המחקר הנוכחי אין אפשרות לדעת מהן, אם בכלל, ההשלכות של פרסום מחקרים בשדה הלהט"בי על קידום המקצועי של החוקרים, אך אפשר להבין כי העיסוק בסוגיות להט"ביות אינו מעורר חשש בקרב מספר לא מבוטל של אנשי סגל אקדמי מפני נקיטת סנקציות נגדם, הן מוחשיות (כגון אי-קידום) והן סמליות (למשל, הסתכנות בתיוג סטיגמתי או הפחתת ערך וצמצום ההון הסמלי). אפשר גם להתייחס לכך שחלק מהחוקרים שבים ועוסקים בנושא כביטוי ליכולתם להתמקד ולהתמחות בתחום הלהט"בי. על רקע זה אפשר לומר כי השדה האקדמי הישראלי מגלה סובלנות הן כלפי הנושא והן כלפי העוסקים בו. עם זאת, כאמור, אי אפשר בשלב זה לדעת אם יש חוקרים זוטרים או בכירים שנפגעו באופן כלשהו מעיסוקם בתחום.

סיכום

מאמר זה מבוסס על ניתוח ראשון מסוגו, ולפיכך מגשש, של מאגר מידע המקיף את כל העבודות המדעיות שבוצעו בישראל על הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסקסואלים/טרנסג'נדרים ישראלים. יש להדגיש כי כל שדה ידע טומן בחובו לא רק את הקורפוס של העבודות שבכתובים אלא גם פעילויות המשלימות את ליבת העבודה האקדמית: קורסים (והסילבוסים שלהם) וכנסים. לשם הבנה מעמיקה יותר של תחום המחקר ההומו-לסבי ראוי לערוך מחקר עתידי הבוחן גם היבטים אלו (למשל, מיפוי וסיווג ההרצאות שניתנו בעשור האחרון בכנס "סקס אחר" והקורסים

המוצעים במוסדות להשכלה גבוהה). על אף סייג זה, ברצוני להציע את המסקנה העיקרית העולה מניתוח היסטורי של הנתונים במחקר הנוכחי, המלמדת כי השינויים במציאות החברתית ובזירה הפוליטית (הכוללת חקיקה ופסיקה) בהקשר הלהט"בי הקדימו את התמורה בשדה האקדמי. אפשר להצביע בכירור על האצה של המחקר בשדה הידע שחלה רק בעקבות התבססות "המהפכה ההומוסקסואלית" (הראל, 2002) במציאות החברתית. אפשר להקיש כי הסובלנות המעוגנת כעת בחוק, וכן הנינוחות הגבוהה יחסית מבחינה חברתית והנוכחות הגוברת של בני הקבוצה במרחב הציבורי - כל אלה הניחו תשתית עבור החוקרים, שבזכות הישגים אלו יכולים להרשות לעצמם להפנות תשומת לב מחקרית לסוגיה שהייתה אולי עלולה לפגוע בהם בדרכים עקיפות ועקלקלות קודם לכן. יתרה מכך, ככל שהתחום מתבסס, נוצר אפקט אדווה של התפשטות העיסוק המחקרי בקרב חוקרים נוספים ובמסגרות דיסציפלינריות מגוונות, דהיינו לא רק במסגרת המחקר הפסיכולוגי, שרווח במיוחד בעידן שבו שלטה האפיסטמולוגיה הפתולוגית.

הכתמת זהותו של מחבר עבודה בנושא להט"בי עלולה לנבוע, בין היתר, מן התופעה המכונה סטיגמה שבנוהג (courtesy stigma) שמשמעותה הדבקה בלתי-מותנית של המתרועע עם הומואים ולסביות בסטיגמה הומו-לסבית (Herdt & Boxer, 1992; Sigelman, Howell, Cornell, Cutright, & Dewey, 1991). כלומר התרועעות עם להט"ב או עיסוק מחקרי בנושא זה עלולים לחולל אצל אחרים ייחוס מידי של הומואיות או לסביות גם לחוקר, וגם אם אינו כזה. במילים אחרות, לנוכח האפשרות של אובדן יוקרה אישית ומקצועית והתנכלויות (כגון אי-קידום) - בין שהיא מוחשית ומעוגנת בתקדימים ובין שהיא נתפסת בלבד ואינה מוכחת בפועל - העיסוק המתגבר בנושא הלהט"בי מרמז על כמה תהליכים חברתיים-היסטוריים: ראשית, אפשר להסיק כי פחתה עוצמתם של ההומופוביה וההטרוסקסיוז, וכי מצטמצם החשש מפני הסטיגמה האמיתית (דהיינו כאשר החוקר הוא בעצמו הומו או לסבית) או שבנוהג (אם הוא הטרוסקסואל). לאור זאת, ניכר בכירור שהחשש מפני מחקר להט"בי פחת בעשור וחצי האחרונים. יתרה מכך, נראה שכאשר מצטברת מסה קריטית של חוקרים וספרות, היא משפיעה על שינוי באקלים הדעות, והוא מאפשר בתורו מחקר ופרסום.

ממצאי הבדיקה העלו כמה תופעות הראויות לתשומת לב: ראשית, החוקרים הישראלים מבכרים לבחון היבטים של התפתחות הזהות ההומואית, הלסבית והטרנסג'נדרית בהקשרים מגוונים ובמסגרות דיסציפלינריות שונות. כמו כן, הם מתעניינים בהיבטים של המשפחה החד-מינית (זוגיות והורות), שהיא תופעה היסטורית חדשה ולכן מאתגרת מבחינה אמפירית ותאורטית (ובוודאי אידאולוגית). מנגד, לא ניכרת התעניינות בנושאים כמו השואה, איידס או ביסקסואלים. שנית, חלק הארי של המחקר בוצע בחסות תאורטית ומתודולוגית של ארבע דיסציפלינות: הטיפולית (פסיכולוגיה ועבודה סוציאלית), המשפטית, הסוציולוגית והתקשורתית (תקשורת המונים וקולנוע). תנובת הדיסציפלינות האחרות היא אקראית ומבוססת בעיקר על עבודות של חוקרים יחידים.

גם אם אין אפשרות סטטיסטית לפלח את אוכלוסיית החוקרים לפי משתנה נטיית המינית (הומואיות ולסביות לעומת הטרוסקסואליות), על סמך ידע והיכרות אישיים, וכן על סמך ידע פומבי, וכמובן בזהירות המתבקשת, אני מבקש לטעון כי הרוב המכריע של השחקנים הראשיים והמובילים בשדה הידע הלהט"בי הם הומואים ולסביות בעצמם. למעשה, תשעה חוקרים פרסמו יותר מחמש עבודות כל אחד ויכולים להיחשב בעלי תרומה גדולה יחסית: אייל גרוס (7 עבודות), עדיטל בן-ארי (6), עמליה זיו (6), צבי טריגר (7), רז יוסף (7), גלעד פדבה (12), עדי קונצמן (5),

עמית קמה (17) וגיא שילה (9); מהם שישה גברים (כולם ידועים כהומואים) ושלוש נשים (שתיים מהן מוכרות כלסביות). לשון אחר, כ-4% בלבד מהמשתתפים בשדה המחקר אחראים לכמעט רבע (22.5%) מהפרסומים.

המחקר המסורתי של המחצית הראשונה של המאה ה-20 מחוץ לגבולות ישראל נעשה על ידי חוקרים חיצוניים, כלומר חוקרים המתבוננים בתופעה בעיקר במסגרת השיח הפתולוגי והמדיקלי (Sears, 1997), ואילו בישראל בשנים האחרונות הידע נוצר בראש ובראשונה על ידי חברי הקבוצה מתוך נקודת מבט אינטימית ובלתי-שיפוטית.¹⁸ בכך מתממש העיקרון המתודולוגי הפמיניסטי שלפיו העולם אמור להיבחן מהשוליים ומזווית הראייה של הנידחים (Harding, 1991). באסופת המאמרים שערכו לויין וליפ (Lewin & Leap, 1996b) מודגמת הלכה למעשה המעורבות הגוברת של חוקרים (במקרה זה, אנתרופולוגים) לסביות והומואים, כלומר insiders (Lewin & Leap, 1996a, p. 11), הממוצבים היטב בתוך השבט (tribe) שלהם (ibid, p. 11). הם בוחנים את שבטם במבט רפלקסיבי המעוגן בתפיסת עולם שלפיה אין חוקר הניצב מחוץ לעולם החברתי (קרי אובייקטיבי). לכן תמיד יש מעורבות כלשהי של החוקר במושאי מחקרו, בין שהוא מגיע מבחוץ ובין שהוא מגיע מבפנים. בכל אופן, החוקר ההומו והחוקרת הלסבית אינם בהכרח ובאופן "טבעי" בעמדה אמפירית עדיפה על פני החוקרים שאינם כאלו, משום שלעולם, ומכל חוקר באשר הוא, נדרשת הפגנת רגישות מכבדת למושאי המחקר (Williams, 1996). ואולם, חוקר הומו וחוקרת לסבית, בשל ניסיונם האישי וחוויותיהם המדהדות בחוויות הנחקרים, עשויים להפיק תובנות מעמיקות ורגישות (קמה, 2000).

אחת הקושיות המאתגרות שעלולות להתעורר בעקבות סקירה זו היא אם אפשר להסיק על סמך התסיסה המחקרית בעשור וחצי האחרונים כי מתגבשת בישראל מערכת שיכולה לשמש תשתית להיווסדותו של תחום ידע מובחן ועצמאי, ואם העושר הקיים מאפשר לכונן מערכת מוסדית שבה מתנהל שדה בעל גבולות נהירים המאורגן באמצעות קהילת חוקרים מובחנת, כפי שהראו אדוני ופירסט (תשס"ז) בהקשר של תולדות חקר התקשורת בישראל. לשון אחר, ברצוני לשאול אם מכלול המחקרים והחוקרים הנוכחי יכול לשמש מצע שעליו תוקם מסגרת ארגונית עצמאית של מחקר והוראה (למשל, תכנית אוניברסיטאית ללימודים להט"ביים). כמו שאפשר לראות מהממצאים שלעיל, הרעיון נדמה כעת בלתי-אפשרי מפני שמלבד מושאי המחקר אין מכנה משותף שעשוי לשמש תשתית לארגון מוסדי. למרות זאת, נוכחותם הבולטת של כמה שחקנים ראשיים יכולה אולי לרמוז על התגבשות ליבה, לכל הפחות מבחינה פרסונלית אם לא דיסציפלינרית, שסביבה יכול להתגבש תהליך של התמסדות רשמית. יתר על כן, כפי שהראו אדוני ופירסט (שם) לגבי חקר התקשורת והרצוג (2012) בנוגע לחקר המגדר, לשם מיסודו של שדה ידע במערכת האקדמית הממוסדת בישראל - וכמובן בכל מקום אחר - נחוץ שיתוף פעולה של המנגנונים האוניברסיטאיים עצמם. למרות השפע המחקרי והתרחבות מעגל החוקרים, קשה לדעת אם אכן הגיעה השעה שמנגנונים אלו יהיו נכונים להתגמש עד כדי גיבוש מסגרת מוסדית למחקר ולהוראה של התחום הלהט"בי. בהקשר זה אפשר לקוות כי הקמת מסגרת מוסדית

18 ראוי לסייג את הטענה כאילו כל החוקרים החיצוניים נוקטים בהכרח תפיסת עולם בעייתית זו. לראיה, משה שוקד, שרוב מחקריו אמנם עוסקים בארצות הברית ורק עבודה אחת פרי עטו בוחנת את ההקשר המקומי (Shokeid, 2003), סלל את הדרך לחוקרים פנימיים כמנחה כבר בשנות השמונים.

כזו עשויה להיות זרז ותמריץ למחקר הכולל גם הטרוסקסואליות והטרוסקסואלים. אזי יוכלו מחקרי אטיולוגיה - למשל בדבר התפתחות הנטייה המינית באשר היא - להתבצע שלא במסגרת אפיסטמולוגית ותולוגית. במילים אחרות, ראוי לבחון הקמת חוגים או תכניות המיועדים לחקר המיניות כמכלול. במסגרת זו אפשר יהיה לחקור וללמד היבטים פסיכולוגיים, תרבותיים, חברתיים, כלכליים ואחרים של מגוון נטיות וזהויות מיניות ומגדריות הזוכות להתבוננות שוויונית. לבסוף, ברור שנדרשת עוד עבודה רבה כדי להתעמק בניתוחים נוספים של מאגר המידע. ברם, כזכור, מטרת המאמר היא מיפוי ראשוני של שדה הידע כדי ללמוד על מגמות כלליות ברמת המאקרו. בכל אופן, אפשר להיווכח בנקל כי השדה תוסס, פורה ועשיר, ובכך מוסיף נדבכים חיוניים לידע שאינו נגזר מתפיסת עולם הומופובית.

מקורות

- אדוני, ח' ופירסט, ע' (תשס"ז). מחקר התקשורת והוראתה: דילמות מובנות ופתרונות משתנים. ירושלים: מאגנס.
- אור, י' (2000). השוואה של הקשר הזוגי והתפקוד ההורי בקרב זוגות הטרוסקסואלים וזוגות לסביות. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר אילן.
- אלשך, י' ווגנר, ר' (2007). מעשה סדום פוליטי: הרלוונטיות של ז'אן ז'נה. תל אביב: רסלינג.
- באום, ד' ומרן, ע' (1998). לסביות והומוסקסואליות בראי המציאות: אסופת מאמרים. תל אביב: קל"ף.
- באטלר, ג' (2001). קוויד באופן ביקורתי. תל אביב: רסלינג.
- גלוזמן, מ' (2007). הגוף הציוני: לאומיות, מגדר ומיניות בספרות העברית החדשה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- גרוס, א' (2002). מיניות, גבריות, צבא ואזרחות: שירת הומואים ולסביות בצה"ל במשקפיים השוואתיים. בתוך ד' ברק-ארו (עורכת), צבא חברה ומשפט (עמ' 95-183). תל אביב: רמות.
- גרוס, א' וזיו, ע' (2003). בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. בתוך י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית (עמ' 9-44). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- הלפרין, ר' (2012). המין המודר. עכבר העיר, 13, 934, בדצמבר 2012, 17.
- הראל, א' (2002). עלייתה ונפילתה של המהפכה המשפטית ההומוסקסואלית. המשפט, ז, 216-195.
- הרצוג, א' (2012). מגדר ואנתרופולוגיה: ענייני נשים באנתרופולוגיה הישראלית. אוהזר ב-12 בדצמבר 2012 מתוך מגדר: <http://blogdebate.org/gender/journal/%D7%94%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%92>
- חבר, ח', שנהב, י' ומוצפי-האלר, פ' (2002). מזרחים בישראל: עיון ביקורתי מחודש. ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד.
- יונאי, י' (1998). הדין בדבר נטייה חד-מינית בישראל: בין היסטוריה לסוציולוגיה. משפט וממשל, (2), 7, 531-586.
- (2001). מבט קווירי על הסכסוך הערבי-יהודי. תיאוריה וביקורת, 19, 265-275.

- יוסף, ר' (2007). הפוליטיקה של הנורמלי: מין ואומה בקולנוע הומוסקסואלי ישראלי. תיאוריה וביקורת, 30, 159-187.
- (2010). לדעת גבר: גבריות, מיניות ואתניות. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- לוז, ד' ואבני, ש' (2000). אמה, יש לי משהו לספר לך: הורים וילדיהם על היציאה מהארון. תל אביב: שופרא.
- מייק, ח' (2009). פחד, אהבה: הומוסקסואלים, לסביות והוריהם מספרים על גילוי הנטייה המינית ותהליך ההתמודדות עמה. תל אביב: מפגשים.
- מינצר, א' (1998). הקשר בין יציבות וסיפוק בקשרים קרובים לבין סגנון קירבה, זהות הומוסקסואלית ותמיכה חברתית אצל גברים הומוסקסואלים בישראל. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- מרכוס, א' (1994). האם זו בחירה? כל מה שרצית לדעת הומוסקסואליות. תל אביב: מודן.
- סילברשטיין, צ' ופיקנו, פ' (1998). חדות המין ההומוסקסואלי: המדריך החדש למין הומוסקסואלי. תל אביב: שופרא.
- ספרגו, ת' (2002). פוקו והתיאוריה הקווירית. תל אביב: ספרית פועלים.
- פוקו, מ' (1996). תולדות המיניות I: הרצון לדעת. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פזמוני-לוי, א', שילה, ג' ופנחס, ב' (2011). בעקבות הזמן הורוד: השוואה בין-דורית בין צרכים של נוער להט"בי לבין צורכיהם של להט"בים בוגרים. מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, 33, 103-122.
- פלג, י' (2003). דרך גבר: סיפורת הומו-ארוטית בספרות העברית החדשה 1880-2000. תל אביב: שופרא.
- פרידלנדר, ד' (2000). מוטיבציות לאבהות בקרב גברים הומוסקסואלים והטרנסקסואלים. עבודה לקבלת תואר מוסמך, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת חיפה.
- קדר, י', זיו, ע' וקנר, א' (עורכים) (2003). מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קורן, ע' (2003). ארון בתוך ארון: סיפוריהם של הומוסקסואלים ולסביות דתיים. תל אביב: ידיעות אחרונות.
- קלרק, ד' (1989). לאהוב הומוסקסואל. תל אביב: מור.
- קמה, ע' (2000). העיתון והארון: על הזיקות בין דפוסי תקשורת של הומוסקסואלים בישראל. עבודה לקבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.
- (2003). העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- (2005). "חטיבה אנושית אחת, עם ישראלי אחד": על כינון זהויות קיבוציות במכתבים למערכת "הארץ". תל אביב: מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה, אוניברסיטת תל אביב.
- קפלן, ד' (1999). דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- רבינוביץ, ד' ואבו בקר, ח' (2002). הדור הזקוף. ירושלים: כתר.
- רביץ, ג' (1981). הקשר בין חשיפה של אוריינטציה מינית הומוסקסואלית לבין קשר אינטימי ומגורים יחד עם בן זוג. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל אביב.

- שוהם, ג', ויסברוד, ל', גרובר, ב' ושטיין, י' (1979). דינמיקת גרעין-האישיות ונטייה להומוסקסואליות. *מגמות, כה(1)*, 31-48.
- שילה, ג' (2007). החיים בוורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים. תל אביב: רסלינג.
- שנהב, י' (2003). היהודים-הערבים: לאומיות, דת ואתניות. תל אביב: עם עובד.
- Bowleg, L. (2008). When black + lesbian + woman \neq black lesbian woman: The methodological challenges of qualitative and quantitative intersectionality research. *Sex Roles*, 59(5/6), 312-325.
- Frankfort-Nachmias, C. & Shadmi, E. (Eds.) (2005). *Sappho in the holy land: Lesbian existence and dilemmas in contemporary Israel*. New York: State University of New York Press.
- Harding, S. G. (1991). *Whose science? Whose knowledge?: Thinking from women's lives*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Herdt, G. & Boxer, A. (1992). Introduction: Culture, history, and life course of gay men. In G. Herdt (Ed.), *Gay culture in America: Essays from the field* (pp. 1-28). Boston: Beacon Press.
- Herzog, H. (2012). Gender on the Hebrew bookshelf. *Israel Studies Review*, 27(1), 125-141.
- Kaestlea, C. E. & Holz Ivory, A. (2012). A forgotten sexuality: Content analysis of bisexuality in the medical literature over two decades. *Journal of Bisexuality*, 12(1), 35-48.
- Kama, A. (2000). From terra incognita to terra firma: The logbook of the voyage of gay men's community into the Israeli public sphere. *Journal of Homosexuality*, 38(4), 133-162.
- (2011). Parading proudly into the mainstream: Gay & lesbian immersion in the civil core. In G. Ben-Porat & B. Turner (Eds.), *The contradictions of Israeli citizenship: Land, religion and state* (pp. 180-202). Abdingdon: Routledge.
- Laird, L. D., de Marrais, J., & Barnes, L. L. (2007). Portraying Islam and Muslims in MEDLINE: A content analysis. *Social Science & Medicine*, 65(12), 2425-2439.
- Levy, Y. (2007). The right to fight: A conceptual framework for the analysis of recruitment policy toward gays and lesbians. *Armed Forces & Society*, 33(2), 186-202.
- Lewin, E., & Leap, W. L. (1996a). Introduction. In E. Lewin & W. L. Leap (Eds.), *Out in the Field: Reflections of Lesbian and Gay Anthropologists* (pp. 1-28). Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- (Eds.) (1996b). *Out in the field: Reflections of lesbian and gay anthropologists*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.

- Marilus, R., Spirer, Z., Michaeli, D., Soferman, G., & Blum, I. (1984). First case of AIDS in a homosexual in Israel: Results of different therapeutic regimens. *Israel Journal of Medical Sciences*, 20(3), 249-251.
- Money, J. (1993). Sin, sickness, or status? Homosexual gender identity and psychoneuroendocrinology. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (pp. 130-167). New York: Columbia University Press.
- Morin, S. F. (1977). Heterosexual bias in psychological research on lesbianism and male homosexuality. *American Psychologist*, 32(8), 629-637.
- Nardi, P. M., Sanders, D., & Marmor, J. (1994). *Growing up before Stonewall: Life stories of some gay men*. London & New York: Routledge.
- Ploeg, J., Fear, J., Hutchison, B., MacMillan, H., & Bolan, G. (2009). A systematic review of interventions for elder abuse. *Journal of the American Geriatrics Society*, 21(3), 187-210.
- Purdie-Vaughns, V. & Eibach, R. (2008). Intersectional invisibility: The distinctive advantages and disadvantages of multiple subordinate-group identities. *Sex Roles*, 59(5/6), 377-391.
- Schlagdenhauffen-Maika, R. (2005). Le nouveau musée de Yad Vashem et la commémoration des victimes homosexuelles du nazisme. *Bulletin du Centre de Recherche Français à Jérusalem*, 16. Retrieved 12.5.13 from: <http://bcrfj.revues.org/55>.
- Sears, J. T. (1997). Thinking critically/intervening effectively about homophobia and heterosexism: A twenty-five-year research retrospective. In J. T. Sears & W. L. Williams (Eds.), *Overcoming heterosexism and homophobia: Strategies that work* (pp. 13-48). New York :Columbia University Press.
- Shokeid, M. (2003). Closeted cosmopolitans :Israeli gays between center and periphery. *Global Networks*, 3(3), 387-399.
- Sigelman, C. K., Howell, J. L., Cornell, D. P., Cutright, J. D., & Dewey, J. C. (1991). Courtesy stigma: The social implications of associations with a gay person. *Journal of Social Psychology*, 131(1), 45-56.
- Stanziano, D. C., Whitehurst, M., Graham, P., & Roos, B. A. (2010). A review of selected longitudinal studies on aging: Past findings and future directions. *Journal of the American Geriatrics Society*, 58, S292-S297.
- Williams, W. L. (1996). Being gay and doing fieldwork. In E. Lewin & W. L. Leap (Eds.), *Out in the field: Reflections of lesbian and gay anthropologists* (pp. 70-85). Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- Wulff, M. (1942). A case of homosexuality. *International Journal of Psycho-Analysis*, 23, 112-120.